

สภาพทั่วไปและสภาพการผลิตเกษตรในพื้นที่ศึกษา

โครงการหลวงอ่างช้างและโครงการหลวงอินทนนท์ เป็นทั้งสถานีวิจัยและส่งเสริมเกษตรที่สูงของโครงการหลวงในจำนวนทั้งสิ้น 29 สถานี ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ 4 จังหวัดภาคเหนือ (ดูแผนที่ 1 ภาคผนวก) โดยพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เพื่อยับยั้งการบุกรุกทำลายป่าและการปลูกฝิ่น การดำเนินการพัฒนาชาวเขาจึงมุ่งเน้นหนักไปในการส่งเสริมให้ชาวเขาหันมาทำการเกษตรแบบถาวรให้มีรายได้เพียงพอ ในการนี้มีการถ่ายทอดความรู้ทางด้านวิชาการเกษตรแผนใหม่ให้สอดคล้องและเหมาะสมกับสภาพภูมิประเทศ เศรษฐกิจและสังคมในพื้นที่ที่ส่งเสริมนั้น เพื่อเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรให้สูงขึ้น โดยวิธีการเพิ่มผลผลิตต่อพื้นที่ให้สูงขึ้น

เนื้อหาในบทนี้เป็นการพรรณนาเกี่ยวกับสภาพทั่วไป และสภาพการผลิตทางการเกษตรในเขตรับผิดชอบของสถานีทั้งสอง คือ สถานีอ่างช้าง และสถานีอินทนนท์ ทั้งนี้เพื่อให้ภาพรวมเกี่ยวกับสภาพของพื้นที่ศึกษา

3.1 ที่ตั้งและภูมิประเทศ

3.1.1 โครงการหลวงสถานีอ่างช้าง

สถานีฯ ที่ตั้งอยู่หมู่ที่ 5 ตำบลแม่งอน อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ มีระยะทางห่างจากอำเภอเมืองจังหวัดเชียงใหม่ถึงสถานีฯ 143 กิโลเมตร โดยเส้นทางสายเชียงใหม่-ฝาง สภาพภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นภูเขาสูงมีความสูงตั้งแต่ 1,100 - 1,550 เมตรเหนือระดับน้ำทะเล เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขาสูงจึงทำให้สภาพภูมิประเทศโดยทั่วไป มีลักษณะอากาศที่ค่อนข้างชื้น และอุณหภูมิค่อนข้างต่ำ ช่วงอุณหภูมิโดยเฉลี่ยตลอดทั้งปีประมาณ 16-20 °C มีช่วงฤดูฝนและฤดูหนาวค่อนข้างยาว กล่าวคือฤดูฝนจะเริ่มตั้งแต่เดือนพฤษภาคม ถึงเดือนกันยายน และฤดูหนาวเริ่มตั้งแต่เดือนตุลาคม ถึงเดือนกุมภาพันธ์

3.1.2 โครงการหลวงสถานีอินทนนท์

ตั้งแต่หมู่ที่ 7 ตำบลบ้านหลวง อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ ที่ ก.ม. 31 บนเส้นทางอินทนนท์-แม่แจ่มมีระยะทางห่างจากอำเภอเมืองจังหวัดเชียงใหม่ถึงสถานีฯ 90 กิโลเมตร ลักษณะพื้นที่โดยทั่วไปเป็นไหล่และหุบเขาสูงชัน มีความลาดชันตั้งแต่ 10-60% และมีความสูงเหนือระดับน้ำทะเลตั้งแต่ 800-1,400 เมตร มีช่วงอุณหภูมิเฉลี่ยตลอดทั้งปีประมาณ 18-22 °C

3.2 ประชากรและการศึกษา

3.2.1 โครงการหลวงสถานีอ่างขาง

ในพื้นที่รับผิดชอบจำนวน 4 หมู่บ้าน คือ บ้านคุ้ม บ้านหลวง ซึ่งตั้งอยู่ในเขตตำบลแม่งอน บ้านขอบด้งและบ้านนอแลซึ่งตั้งอยู่ในเขตตำบลม่อนเป็นประกอบด้วยประชากรชาวเขาเผ่าต่าง ๆ 6 เผ่าคือ จีนฮ่อ มูเซอร์ดำ มูเซอร์แดง ไทยใหญ่ อีโก้ และปะหล่อง การกระจายของประชากรชาวไทยภูเขาทั้ง 6 เผ่าหนาแน่นที่สุดที่บ้านหลวง (ดูตารางที่ 3.1) ซึ่งเป็นจีนฮ่อทั้งหมดสำหรับบ้านคุ้มซึ่งเป็นที่ตั้งของสถานีฯ มีชาวเขาอยู่ปะปนกันอยู่ 4 เผ่า คือ จีนฮ่อ อีโก้ มูเซอร์แดง ไทยใหญ่ แต่ส่วนใหญ่ก็ยังคงเป็นจีนฮ่อ บ้านนอแลซึ่งโครงการหลวงยังไม่ได้เข้าไปพัฒนาอย่างจริงจัง มีประชากรมากเป็นอันดับสองและเป็นแหล่งอุปทานของแรงงานจ้างที่สำคัญที่สุดในพื้นที่ศึกษา ประชากรที่อาศัยอยู่ในบ้านนอแลทั้งหมดเป็นชาวเขาเผ่าปะหล่อง

ในด้านการศึกษานั้นที่สถานีอ่างขางมีโรงเรียนเด็กเล็กถึงประถมศึกษาปีที่ 6 รวม 3 โรงเรียน (ดูตารางที่ 3.2) จำนวนครู 12 คน และนักเรียนรวม 267 คน โดยที่โรงเรียนแต่ละแห่งตั้งอยู่ในเขตสถานีส่งเสริมของโครงการหลวง

ตารางที่ 3.1 ข้อมูลทั่วไปของประชากรในพื้นที่ส่งเสริมของ โครงการหลวงสถานีอ่างช้าง, 2530

ชื่อหมู่บ้าน	หมู่ที่	ตำบล	จำนวนครัวเรือน (ครัวเรือน)	จำนวนประชากร (คน)	ชื่อเฝ้า
บ้านหลวง	7	แม่งอน	90	475	จิ้นฮ้อ
บ้านคุ้ม	7	แม่งอน	28	240	จิ้นฮ้อ, มูเซอร์แดง, ไทยใหญ่ อี้ก้อ
บ้านชอบดั่ง	11	ม่อนปิน	23	266	มูเซอร์ดำ
บ้านนอแล	11	ม่อนปิน	30	278	ปะหรง
รวม	-	-	171	1,459	-

ที่มา : จากการสำรวจ

ตารางที่ 3.2 จำนวนโรงเรียน, ครู และนักเรียนในพื้นที่โครงการหลวงสถานีอ่างช้าง, 2531

ชื่อโรงเรียน	จำนวนอาคาร (หลัง)	จำนวนครู (คน)	จำนวนนักเรียน (คน)		หมายเหตุ
			ชาย	หญิง	
1. ร.ร. บ้านหลวง	2	7	38	57	เด็กเล็ก-ป.6
2. ร.ร. บ้านคุ้ม	1	3	41	36	เด็กเล็ก-ป.4
3. ร.ร. บ้านชอบดั่ง	1	2	39	36	เด็กเล็ก-ป.2

ที่มา : จากการสำรวจ

3.2.2 โครงการหลวงสถานีอินทนนท์

โครงการฯ มีหมู่บ้านในพื้นที่รับผิดชอบจำนวน 9 หมู่บ้าน ของตำบลบ้านหลวง ประชากรในพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงและเผ่าม้ง จะเห็นได้จากตารางที่ 3.3 ว่า

ประชากรชาวม้งส่วนใหญ่กระจุกตัวอยู่ที่บ้านขุนกลาง ซึ่งเป็นที่ตั้งของสถานีฯ ส่วนชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงนั้นกระจัดกระจายอยู่ในหมู่บ้านเล็ก ๆ อื่น ๆ เป็นที่น่าสังเกตว่าบ้านแม่แอบ บ้านสบแอบ บ้านสบหาด และบ้านแม่กลางหลวง ยังไม่ได้รับการส่งเสริมจากทางสถานีฯ อย่างต่อเนื่อง เพราะตั้งอยู่ห่างไกลและเป็นหมู่บ้านขนาดเล็กมีประชากรอาศัยอยู่น้อย

ในทำนองคล้ายคลึงกัน ในพื้นที่รับผิดชอบของโครงการหลวงสถานีอินทนนท์ มีโรงเรียนประจำหมู่บ้าน 3 แห่งคือ โรงเรียนบ้านขุนกลาง และบ้านผาหมอน ซึ่งเปิดสอนในระดับเด็กเล็กถึงประถมศึกษาปีที่ 6 ส่วนโรงเรียนรักไพรวิทยา ที่บ้านหนองหล่มนั้นเปิดสอนตั้งแต่ชั้นเด็กเล็กจนถึงประถมศึกษาปีที่ 4 เท่านั้น รวมจำนวนครูทั้งสามโรงเรียนในพื้นที่นี้เท่ากับ 16 คน มีนักเรียนภายใต้ความรับผิดชอบรวม 227 คน การเรียนการสอนกระทำโดยใช้ภาษาไทย (ตารางที่ 3.4)

ตารางที่ 3.3 ข้อมูลทั่วไปของประชากรในพื้นที่ส่งเสริมโครงการหลวง สถานีอินทนนท์, 2530

ชื่อหมู่บ้าน*	หมู่ที่	จำนวนครัวเรือน (ครัวเรือน)	จำนวนประชากร (คน)	ชื่อเผ่า
1. บ้านขุนกลาง #	7	105	537	ม้ง, กะเหรี่ยง
2. บ้านแม่ยะน้อย #	5	29	222	ม้ง, กะเหรี่ยง
3. บ้านอังก่าน้อย #	8	24	174	กะเหรี่ยง
4. บ้านแม่แอบ	6	17	126	กะเหรี่ยง
5. บ้านผาหมอน #	8	23	204	กะเหรี่ยง
6. บ้านสบแอบ	6	14	75	กะเหรี่ยง
7. บ้านสบหาด	8	14	73	กะเหรี่ยง
8. บ้านแม่กลางหลวง	8	24	171	กะเหรี่ยง
9. บ้านหนองหล่ม #	8	28	147	กะเหรี่ยง
รวม	-	278	1,729	-

ที่มา : จากการสำรวจ

หมายเหตุ : * ทุกหมู่บ้านอยู่ในตำบลบ้านหลวง

เป็นหมู่บ้านที่ได้รับการส่งเสริมจากโครงการฯ อย่างต่อเนื่อง

ตารางที่ 3.4 จำนวนโรงเรียน, ครู และนักเรียน ในพื้นที่โครงการหลวงสถานีอินทนนท์, 2531

ชื่อโรงเรียน	จำนวนอาคาร (หลัง)	จำนวนครู (คน)	จำนวนนักเรียน (คน)		หมายเหตุ	
			ชาย	หญิง		
1. ร.ร. บ้านขุนกลาง	2	8	66	62	128	เด็กเล็ก-ป.6
2. ร.ร. บ้านผาหมอน	2	5	45	42	87	เด็กเล็ก-ป.6
3. ร.ร. รักไพรวิทยา	1	3	32	30	62	เด็กเล็ก-ป.4

ที่มา : จากการสำรวจ

3.3 สถานการณ์การผลิตเกษตร

3.3.1 โครงการหลวงสถานีอ่างช้าง

ไม้ผลเมืองหนาวอันได้แก่ท้อพันธุ์ ท้อพื้นเมือง สาลี่ บ๊วย พลับ พลับ และแอปเปิล เป็นต้น นับเป็นพืชหลักของชาวเขาทุกเผ่าในทุกหมู่บ้านในเขตพื้นที่ส่งเสริมของ โครงการหลวง อ่างช้าง (ดูตารางที่ 3.5) นอกเหนือจากไม้ผลเมืองหนาวแล้วมันฝรั่งยังเป็นพืชไร่ที่ชาวเขาในพื้นที่ดังกล่าวทำการผลิตเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญควบคู่กับการปลูกไม้ผล โดยเฉพาะบ้านหลวงและบ้านคุ้ม สำหรับพืชผักเมืองหนาวและพืชไร่ชนิดอื่น ๆ เช่น กะหล่ำดาว กะหล่ำปลีแดง พลาสเลย์ ไพรทัม เจาก๊วย ข้าวสาลี ข้าวโอ๊ต เป็นต้น เป็นพืชที่ได้รับการส่งเสริมให้ชาวเขาทำการผลิตซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในบ้านคุ้ม และบ้านชอบดั่ง แกลดีโวลิสนับเป็นไม้ดอกเพียงชนิดเดียวที่ชาวเขาทำการผลิตเพื่อการค้า และมีการผลิตอยู่เพียงที่บ้านชอบดั่ง

ตารางที่ 3.5 พื้นที่ปลูกไม้ผล, จำนวนเกษตรกร และผลผลิตเฉลี่ยของไม้ผล, โครงการหลวง
สถานีอ่างขาง, 2530

ชนิดไม้ผล	พื้นที่ปลูก (ไร่)	จำนวนต้น (ต้น)	จำนวนเกษตรกร (คน)	ผลผลิตเฉลี่ย/ต้น (ก.ก.)
ท้อพันธุ์	73	1,826	22	25
ท้อพันธุ์พื้นเมือง	1,840	41,446	103	220
สาลี่ (พันธุ์และพื้นเมือง)	105	2,521	36	110
พลับ	12	382	4	10
พลัม	18	462	10	18.2
บ๊วย	80	1,281	11	30
แอปเปิล	1.5	60	4	20-30 บาท/ต้น

ที่มา : จากการสำรวจ และข้อมูลจากสถานีโครงการหลวงสถานีอ่างขาง

นอกเหนือจากพืชที่ได้รับการแนะนำและส่งเสริมให้ผลิตเพื่อการค้าดังกล่าวข้างต้นแล้ว ยังมีพืชสำคัญชนิดอื่น ๆ ที่ชาวเขาในโครงการฯ ผลิตเพื่อการบริโภคและการค้า (ในกรณีที่เหลือจากการบริโภค) เช่น ข้าวนา ข้าวไร่ ถั่วแดง กะหล่ำปลี ถั่วปากอ้า และถั่วลิสงเตา เป็นต้น (ดูตารางที่ 3.6) ในกรณีของผืนน้ันยังพบว่าการปลูกผืนที่บ้านหลวง บ้านขอบด้ง และบ้านนอแล ทั้งนี้ อาจมีสาเหตุใหญ่จากการที่ยังมีผู้ตัดฟันหลงเหลืออยู่มากในหมู่บ้านดังกล่าว จากการสอบถามในการสำรวจครั้งนี้ทราบว่า ชาวเขายังทำการปลูกผืนอย่างต่อเนื่องตลอดมา แต่มีขนาดของพื้นที่ปลูกลดลง และมีการโยกย้ายพื้นที่การผลิตต่างไกลออกไปจากหมู่บ้าน เนื่องจากการปราบปรามของทางการ

ตารางที่ 3.6 พื้นที่ปลูก จำนวนเกษตรกร จำนวนผลผลิตเฉลี่ยของข้าว ไร่ ไร่ ผัก และ ไม้ดอกที่สำคัญ ๆ ในพื้นที่รับผิดชอบโครงการหลวงสถานีอ่างขาง, 2530

ชนิดไม้ผล	พื้นที่ปลูก (ไร่)	จำนวนเกษตรกร (คน)	ผลผลิตเฉลี่ย/ไร่
ข้าวนา	80	20	30 (ถัง)
ข้าวไร่	105	23	18 (ถัง)
ข้าวโพด	150	50	130 (ก.ก.)
ข้าวสาลี	22	10	182 (ก.ก.)
มันฝรั่ง	1,500	89	1,950 (ก.ก.)
กะหล่ำปลี	25	10	750 (ก.ก.)
ถั่วแดง	27	17	115 (ก.ก.)
ถั่วปากอ้า	20	14	200 (ก.ก.)
แครอท	12	10	178 (ก.ก.)
พลาสเลย์	5	10	-
กะหล่ำดาว	1	1	-
ผักอื่น ๆ	40	23	-
แกลดีโอลิส	30	27	5,500 (ช่อ/ไร่)

ที่มา : จากการสำรวจ และข้อมูลการส่งเสริมโครงการหลวงสถานีอ่างขาง

3.3.2 โครงการหลวงสถานีอินทนนท์

ในพื้นที่การเกษตรทั้งหมดประมาณ 3,560 ไร่ ในเขตรับผิดชอบของโครงการฯ ส่วนใหญ่ใช้ไปในการผลิตข้าวไร่และข้าวนา (ดูตารางที่ 3.7) ซึ่งผลผลิตเพียงพอสำหรับการบริโภคภายในหมู่บ้านเท่านั้น ยกเว้นบ้านขุนกลางเพียงหมู่บ้านเดียวที่ได้มีการผลิตข้าว เนื่องจากใช้แรงงานและที่ดินไปในการผลิตพืชเศรษฐกิจชนิดอื่น ๆ พืชเศรษฐกิจที่สำคัญในหมู่บ้านที่ได้รับการส่งเสริมอย่างต่อเนื่องทั้ง 5 หมู่บ้านนั้นชาวเขาส่วนใหญ่จะปลูกพืชประเภทพืชผักเมืองหนาว (ดูตาราง

ที่ 3.8) และไม้ดอก (ดูตารางที่ 3.9) ในทุกหมู่บ้านและในส่วนของสตรีอื่นเป็นไม้ผลเมืองหนาวเพียงชนิดเดียวที่ชาวเขาผลิตเพื่อการค้านั้นทำการผลิตในหมู่บ้านขุนกลางเพียงแห่งเดียว (ดูตารางที่ 3.10) ซึ่งไม้ผลเมืองหนาวชนิดอื่น ๆ นั้นชาวเขาทำการผลิตไม่มากนักและบางชนิดยังอยู่ในระยะของการทดลองส่งเสริมให้ชาวเขาทำการผลิตจึงยังไม่มีผลผลิตออกสู่ตลาด (ดูตารางที่ 3.11) การผลิตพืชเศรษฐกิจที่ได้รับการส่งเสริมทั้ง 3 ประเภทข้างต้นนี้ ชาวเขาได้รับความช่วยเหลือทางด้านเทคนิคการผลิตและปัจจัยการผลิต (ในรูปสินเชื่อกที่เป็นสิ่งของ) ตลอดจนงานการตลาดจากโครงการฯ

ตารางที่ 3.7 พื้นที่ปลูก จำนวนเกษตรกร ผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ของข้าวไร่ ข้าวนาและพืชไร่อื่น ๆ
โครงการหลวงสถานีอินทนนท์, 2530*

ชนิดพืช	พื้นที่เพาะปลูก (ไร่)	จำนวนเกษตรกร (คน)	ผลผลิตเฉลี่ย/ไร่ (ก.ก.)
ข้าวไร่	1,050	184	237
ข้าวนา	450	139	441
อื่น ๆ (ข้าวโพด, ถั่วลิสง)	52	31	-

ที่มา : จากการสำรวจ และข้อมูลส่งเสริมโครงการหลวงสถานีอินทนนท์

* ทุกหมู่บ้านในโครงการหลวง สถานีอินทนนท์

ตารางที่ 3.8 พื้นที่ปลูกพืชผัก (ผ่านโครงการหลวง) จำนวนเกษตรกร ผลิต
เฉลี่ยต่อไร่, โครงการหลวงสถานีอินทนนท์, 2530 (5 หมู่บ้าน)*

ชนิดพืช	พื้นที่เพาะปลูก (ไร่)	จำนวนเกษตรกร (คน)	ผลผลิตเฉลี่ย/ไร่ (ก.ก.)
ชุกินี	34	32	300
ผักกาดหอมห้อง	35	25	1,150
เทอร์นิฟ	24	48	1,500
ปวยเล้ง	12	14	1,050
แรดิช	12	14	1,500
บัตเตอร์นัท	12	12	1,330
เบบี้แครอท	12	12	1,165
กะหล่ำดาว	8	14	870
พลาสเลย์	4	8	900
ผักทองญี่ปุ่น	12	12	1,220
กระเทียมต้น	7	15	1,175
หน่อไม้ฝรั่ง	2	2	665

ที่มา : จากการสำรวจ และข้อมูลส่งเสริมโครงการหลวงสถานีอินทนนท์, 2531

* บ้านขุนกลาง บ้านแม่ยะน้อย บ้านอ่าวกาโน่ บ้านผาหมอน และบ้านหนองหล่ม

ตารางที่ 3.9 พื้นที่ปลูกไม้ดอก จำนวนเกษตรกร ผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ โครงการหลวง
สถานีอินทนนท์, 2530 (3 หมู่บ้าน-บ้านขุนกลาง, บ้านอ่าวกาน้อย และบ้านผาหมอน)

ชนิดพืช	พื้นที่ปลูก (ไร่)	จำนวนเกษตรกรผู้ปลูก (คน)	ผลผลิตเฉลี่ย/ไร่
คาร์เนชั่น	16	30	38,505 (ดอก)
แกลดิโอลัส	5	14	12,000 (ช่อ)
สแตติส	5	10	32 (ก.ก.)
จิบซิฟิร่า	3	7	10.5 (ก.ก.)
เบญจมาศ	1	2	4,000 (ดอก)
เยอบีร่า	1	2	ยังไม่ได้เก็บดอก

ที่มา : จากการสำรวจ

ตารางที่ 3.10 พื้นที่ปลูกผัก (ไม่ผ่านโครงการหลวง) จำนวนเกษตรกร ผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่,
โครงการหลวงสถานีอินทนนท์, 2530 (5 หมู่บ้าน)*

ชนิดพืช	พื้นที่ปลูก (ไร่)	จำนวนเกษตรกรผู้ปลูก (คน)	ผลผลิตเฉลี่ย/ไร่ (ก.ก.)
กะหล่ำปลี	850	135	1,350
มะเขือเทศ	126	30	1,150
ถั่วลิ้นเต่า	5	10	35
ข้าวโพดหวาน	15	8	-

ที่มา : ข้อมูลส่งเสริมโครงการหลวงสถานีอินทนนท์, 2531

* บ้านขุนกลาง บ้านแม่ยะน้อย บ้านอ่าวกาน้อย บ้านผาหมอน และบ้านหนองหล่ม

ตารางที่ 3.11 พื้นที่ปลูก จำนวนเกษตรกร และผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ ของการผลิตไม้ผล,
โครงการหลวงสถานีอินทนนท์, 2530

ชนิดพืช	พื้นที่ปลูก (ไร่)	จำนวนต้น (ต้น)	จำนวนเกษตรกรผู้ปลูก (คน)	ผลผลิตเฉลี่ย/ไร่ (ก.ก.)
สตอเบอรี่*	60	600,000	125	1,200
ท้อ (พันธุ์และพื้นเมือง)	39	1,300	12	65
สาลี่ (พันธุ์และพื้นเมือง)	40	1,200	10	34
พลับ	9	530	30	12
บ๊วย	61	1,530	28	5
กาแฟ	67	27,000	35	na
แอปเปิล	7.5	500	12	2.5

ที่มา : จากการสำรวจทุกหมู่บ้านในโครงการฯ และข้อมูลส่งเสริมโครงการหลวงสถานีอินทนนท์,
2530

na = ไม่มีข้อมูล

* ปลูกเฉพาะที่หมู่บ้านขุนกลาง

นอกจากการผลิตทางการเกษตรที่ชาวเขาทำการผลิตโดยผ่านโครงการหลวงดังกล่าวแล้ว ชาวเขาในหมู่บ้านยังทำการผลิตพืชเศรษฐกิจที่สำคัญเพื่อการค้า และผลิตเพื่อการบริโภคชนิดอื่น ๆ โดยมีได้ผ่านโครงการฯ อีกเช่น กะหล่ำปลี, มะเขือเทศ, มันฝรั่ง, ถั่วลันเตา เป็นต้น (ดูตารางที่ 3.10) โดยมีพ่อค้าเข้ามารับซื้อผลผลิตดังกล่าวถึงหมู่บ้าน เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่ในกรณีศึกษาไม่มีระบบการคมนาคมที่สะดวก

สำหรับการผลิตไม้ผลเมืองหนาวอันได้แก่ ท้อ สาลี่ พลับ พลัม และแอปเปิลนั้นมีการผลิตไม่มากนัก ชาวเขานิยมปลูกไม้ผลในพื้นที่เดียวกันกับการปลูกพืชผักและไม้ดอก กล่าวคือปลูกพืชผักและไม้ดอกแทรกอยู่ในพื้นที่ของการปลูกไม้ผล

จากการสำรวจไม่พบว่ามี การปลูกผืนในเขตพื้นที่ศึกษานี้ ซึ่งอาจมีสาเหตุมาจาก ประชากรในหมู่บ้านส่วนใหญ่เป็นชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง ซึ่งไม่นิยมการปลูกผืน ส่วนชาวเขาเผ่าม้ง (ในหมู่บ้านขุนกลางและบ้านแม่ยะ) ถึงแม้จะปลูกผืน แต่พื้นที่การเกษตรส่วนใหญ่อยู่ในบริเวณที่มีการ คมนาคมที่สะดวก และมีหน่วยราชการประสานงานอย่างใกล้ชิด ปัญหาการลักลอบปลูกผืนจึงไม่พบใน พื้นที่ศึกษานี้

3.4 อาชีพและรายได้

3.4.1 โครงการหลวงสถานีอ่างขาง

ประมาณร้อยละ 85 ของประชากรในพื้นที่ศึกษานี้ (4 หมู่บ้าน) ประกอบอาชีพทาง ด้านการเกษตรเป็นอาชีพหลัก รายได้จากการเกษตรนี้ ส่วนใหญ่ได้จากการผลิตไม้ผลเมืองหนาว และมันฝรั่ง ซึ่งกระจุกตัวอยู่ที่บ้านหลวงและบ้านคุ้ม ส่วนที่เหลืออีกประมาณร้อยละ 15 ประกอบ อาชีพทางด้านรับจ้าง, ค้าขายและบริการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่บ้านคุ้มและบ้านขอบด้งนั้น ในฤดู ท่อ้งเที่ยว (ประมาณช่วงเดือนตุลาคม-กุมภาพันธ์) จะมีนักท่องเที่ยวจำนวนมากนิยมขึ้นมาพักผ่อน และท่องเที่ยวบริเวณสถานีโครงการหลวงอ่างขาง ประชากรในบ้านคุ้มจึงมีรายได้ที่สำคัญส่วนหนึ่ง มาจากการให้บริการที่พัก และขายสินค้า เช่น กำไลหย้า, ผลิตภัณฑ์ที่ทำแปรรูปจากไม้ผลเมืองหนาว เป็นต้น ซึ่งผลิตในท้องถิ่นให้แก่นักท่องเที่ยวในช่วงฤดูดังกล่าว ส่วนบ้านนอแลซึ่งเป็นหมู่บ้านที่ โครงการฯ ยังมีได้เข้าไปทำการส่งเสริมอย่างจริงจัง ชาวเขาซึ่งทำการผลิตเฉพาะข้าวไร่, ข้าวนา เป็นหลักจึงมีแรงงานเหลือจากการผลิตเข้ามาเป็นแรงงานจ้างในหมู่บ้านอื่น ๆ รายได้ ส่วนใหญ่ของประชากรในบ้านนอแลจึงมาจากการรับจ้าง

3.4.2 โครงการหลวงสถานีอินทนนท์

ประมาณร้อยละ 95 ของประชากรในพื้นที่ศึกษาทั้งหมด (9 หมู่บ้าน) ประกอบอาชีพ ทางด้านการเกษตรเป็นอาชีพหลัก รายได้ส่วนใหญ่จึงมาจากการปลูกพืชทั้งพืชที่ได้รับการส่งเสริม คือ สตรอเบอร์รี่, ผักเมืองหนาว และไม้ดอก และพืชที่พ่อค้าเข้ามารับซื้อโดยไม่ผ่านโครงการหลวง เช่น กะหล่ำปลี, มะเขือเทศ เป็นต้น ที่เหลืออีกประมาณร้อยละ 5 ประกอบอาชีพทางด้านรับจ้าง, ค้าขาย (โดยเฉพาะบ้านขุนกลางซึ่งอยู่ในแหล่งท่องเที่ยว) และทอผ้า (ที่บ้านผาหมอนและบ้าน ทนองหล่ม)

3.5 ลักษณะการถือครองที่ดินและการใช้ที่ดินในการเกษตร

3.5.1 โครงการหลวงสถานีอ่างช้าง

การใช้พื้นที่ในการเกษตรในพื้นที่ศึกษาพบว่าในอดีตชาวเขาทำการผลิตโดยการถางพื้นที่ป่าไม้ ซึ่งอยู่ทั้งในสภาพป่าสมบูรณ์และป่าเสื่อมโทรมให้เป็นพื้นที่เกษตร เพื่อทำการผลิตข้าวไร่และฝิ่นและในปัจจุบันชาวเขาค้นมาใช้พื้นที่ดังกล่าวมาทำการผลิตพืชเศรษฐกิจ ซึ่งส่วนใหญ่จะทำการปลูกไม้ผลเมืองหนาว ฉะนั้นลักษณะการถือครองที่ดินของชาวเขาจึงอยู่ในลักษณะการเช่าทำประโยชน์ในพื้นที่ป่าสงวน โดยปราศจากกรรมสิทธิ์ถือครอง ในปัจจุบันการบุกรุกทำลายป่าโดยเฉพาะอย่างยิ่งเพื่อการปลูกฝิ่นลดลงเนื่องจากการควบคุมของหน่วยราชการ แต่มีผลผลักดันให้มีการบุกรุกพื้นที่ป่าที่อยู่ห่างไกลออกไป เมื่อพิจารณาถึงขนาดของการถือครองที่ดินพบว่า ชาวเขามีขนาดของการถือครองที่ดินอยู่ในช่วง 10-300 ไร่ต่อครัวเรือน ในพื้นที่โครงการหลวงสถานีอ่างช้างนี้

3.5.2 โครงการหลวงสถานีอินทนนท์

ลักษณะการถือครองที่ดินในพื้นที่เกษตรในโครงการหลวงอินทนนท์มีลักษณะคล้ายคลึงกับของโครงการหลวงอ่างช้าง คือชาวเขาเข้าไปใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าสงวนอย่างไม่ถูกต้องตามกฎหมาย แต่การใช้ประโยชน์จากที่ดินส่วนใหญ่ชาวเขาจะใช้ในการปลูกข้าวไร่ และพืชฝัก มากกว่าการผลิตไม้ผลเมืองหนาว ปัญหาการบุกรุกพื้นที่ป่าเพิ่มขึ้นจะพบเฉพาะหมู่บ้านที่อยู่ห่างไกลการคมนาคมและการควบคุมของหน่วยราชการ เมื่อพิจารณาขนาดของการถือครองที่ดิน พบว่า ชาวเขามีขนาดของการถือครองที่ดินตั้งแต่ 5-50 ไร่ ที่อยู่ภายใต้โครงการหลวงอินทนนท์ ในปัจจุบันพบว่ามีการเข้าพื้นที่เพื่อทำการเกษตรในบ้านขุนกลาง เนื่องจากการเพิ่มขึ้นของประชากรและมีอาจขยายพื้นที่การเกษตรโดยการบุกรุกพื้นที่ป่าไม้ใกล้ ๆ สถานีเพิ่มขึ้นได้อีก ลักษณะของการเช่ามีอยู่ลักษณะเดียวคือ ผู้เช่าจ่ายค่าเช่าเป็นเงินสดต่อฤดูการผลิต

3.6 แรงงานและการใช้แรงงาน

3.6.1 โครงการหลวงสถานีอ่างช้าง

จากการสำรวจในพื้นที่ศึกษาพบว่า จำนวนสมาชิกต่อครัวเรือนเฉลี่ย 8.53 คน โดย

แบ่งออกเป็นชายเฉลี่ยครัวเรือนละ 4.77 คน หญิงครัวเรือนละ 3.76 คน เมื่อพิจารณาถึงแรงงานที่อยู่ในวัยทำงาน (15 ปี - 60 ปี) เฉลี่ยต่อครัวเรือน พบว่าจากจำนวนสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 8.53 คน มีจำนวนแรงงานที่อยู่ในวัยทำงานจำนวน 5.76 คนต่อครัวเรือน จากการสำรวจพบว่า จำนวนแรงงานที่อยู่ในวัยทำงานเฉลี่ยดังกล่าวยังไม่เพียงพอกับความต้องการใช้แรงงานในการทำการผลิตในพื้นที่บ้านคุ้มและบ้านหลวง ฉะนั้นจึงต้องอาศัยจ้างแรงงานจากหมู่บ้านอื่น ซึ่งโดยมากแรงงานจ้างจะมาจากบ้านนอแลและบ้านขอบด้ง นอกจากแรงงานภายในครัวเรือนและแรงงานรับจ้างแล้วยังมีการใช้แรงงานสัตว์ เช่น วัว ควาย ม้า ลา และฟือ ในการขนส่งปัจจัยการผลิตและผลผลิต ส่วนแรงงานแลกเปลี่ยนพบน้อยมากในการทำนาในพื้นที่ศึกษาและพบว่าไม่มีการใช้แรงงานจากเครื่องจักรกลในการทำนาเลย

3.6.2 โครงการหลวงสถานีอินทนนท์

จากการสำรวจในหมู่บ้านตัวอย่าง 4 แห่ง คือ บ้านขุนกลาง, บ้านอังก้าน้อย, บ้านผาหมอน, บ้านหนองหล่ม พบว่าจำนวนสมาชิกต่อครัวเรือนเฉลี่ย 7.29 คน โดยแยกออกเป็นชายเฉลี่ยครัวเรือนละ 3.56 คน และหญิงเฉลี่ยครัวเรือนละ 3.73 คน แรงงานที่อยู่ในวัยทำงาน (ตั้งแต่ 15 ปี - 60 ปี) เฉลี่ยครัวเรือนละ 4.70 คน จากการสำรวจพบว่าแรงงานที่มีอยู่ในแต่ละหมู่บ้าน มีจำนวนเพียงพอกับความต้องการใช้แรงงานในการทำการผลิตเกษตรเกือบทุกหมู่บ้าน (ทั้งนี้อาจเนื่องจากมีขนาดของการผลิตมีขนาดเล็ก) ยกเว้นบ้านขุนกลาง ซึ่งไม่เพียงพอกับความต้องการ ต้องอาศัยแรงงานแลกเปลี่ยนภายในหมู่บ้าน และแรงงานจ้างจากหมู่บ้านอื่น ๆ การใช้แรงงานสัตว์มีเฉพาะในการผลิตข้าวนาเท่านั้น ในขณะที่มีการใช้แรงงานจากเครื่องจักรกลในหมู่บ้านผาหมอนเพียงรายเดียวเพื่อเตรียมดิน

3.7 ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคมของตัวอย่างศึกษา

3.7.1 โครงการหลวงสถานีอ่างขาง

โครงการฯ มีพื้นที่รับผิดชอบในขณะนี้ 3 หมู่บ้านคือ บ้านคุ้ม บ้านหลวง และบ้านขอบด้ง (อีก 1 หมู่บ้านคือบ้านนอแล โครงการฯ ยังมิได้เข้าไปพัฒนาอย่างจริงจัง) มีประชากรทั้งสิ้น 1,459 คน จากจำนวนครัวเรือน 171 ครัวเรือน แยกเป็นเพศชาย 679 คน และหญิง 777 คน

ประชากรมีอาชีพหลักทางด้านการผลิตเกษตร โดยเน้นหนักไปทางด้านการผลิตไม้ผลเมืองหนาว รองลงมาเป็นการผลิตทางด้านพืชผัก ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นมันฝรั่ง เมื่อพิจารณารายได้รวมเฉลี่ย 70,044.7 บาทต่อปี โดยแยกเป็นรายได้เฉลี่ยจากการขายผลผลิตโดยผ่านโครงการหลวงเท่ากับ 22,186.1 บาท/ครัวเรือน จากจำนวนเกษตรกรตัวอย่าง 52 ราย รายได้เฉลี่ยจากการขายผลผลิตนอกโครงการหลวงเท่ากับ 29,684.98 บาท/ครัวเรือน จากจำนวนเกษตรกรตัวอย่าง 52 ราย และรายได้จากการทำงานนอกฟาร์มเท่ากับ 18,173.7 บาทต่อครัวเรือน จากจำนวนเกษตรกรตัวอย่าง 28 ราย ซึ่งรายได้นอกฟาร์มส่วนใหญ่จะเป็นรายได้จากการรับจ้างค้าขาย และการบริการท่องเที่ยว จากการจักสานหญ้า (กำไลข้อมือ) ซึ่งชาวเขาเผ่าจีนฮ่อจะมีรายได้ต่อครัวเรือนเฉลี่ยสูงกว่าชาวเขาเผ่าอื่น ๆ อีก 4 เผ่า (มุเซอร์ดำ, มุเซอร์แดง, ไทยใหญ่, อีโก้) โดยมีรายได้หลักจากการผลิตไม้ผลอันได้แก่ท้อและสาลี่

3.7.2 โครงการหลวงสถานีอินทนนท์

จากการสำรวจหมู่บ้าน 4 แห่ง คือ บ้านขุนกลาง บ้านอ่าก้าน้อย บ้านผาหมอน และบ้านหนองหล่ม ซึ่งมีประชากรจำนวนทั้งสิ้น 1,062 คน จาก 180 ครัวเรือน แยกเป็นเพศชายจำนวน 476 คน และหญิงจำนวน 586 คน ประชากรในพื้นที่มีอาชีพหลักทางด้านการผลิตเกษตร โดยเน้นหนักไปทางด้านการผลิตพืชผัก, ไม้ดอก และสตรอเบอรี่ ซึ่งทำการผลิตเกือบทุกครัวเรือนในหมู่บ้านขุนกลาง เมื่อพิจารณาถึงรายได้รวมต่อปี เกษตรกรชาวเขาใน 4 หมู่บ้านมีรายได้รวมเฉลี่ย 26,850.2 บาทต่อครัวเรือน โดยเป็นรายได้เฉลี่ยจากการขายผลผลิตโดยผ่านโครงการหลวง เท่ากับ 22,324.1 บาทต่อครัวเรือน จากจำนวนเกษตรกรตัวอย่าง 82 ราย รายได้จากการขายผลผลิตนอกโครงการหลวงเท่ากับ 8,466.4 บาทต่อครัวเรือน จากจำนวนเกษตรกรตัวอย่าง 46 ราย และรายได้จากการประกอบอาชีพนอกฟาร์มเฉลี่ย 5,150 บาทต่อครัวเรือน จากจำนวนเกษตรกรตัวอย่าง 35 ราย ซึ่งรายได้จากการทำงานนอกฟาร์มส่วนใหญ่จะเป็นรายได้จากการรับ-จ้าง, ค้าขายและทอผ้า ชาวเขาเผ่าม้งจะมีรายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือนสูงกว่าชาวเขาเผ่ากระเหรี่ยง คือมีรายได้เฉลี่ย 36,714.15 บาทต่อครัวเรือน โดยมีรายได้หลักจากการปลูกสตรอเบอรี่, ไม้ดอก และผัก ในขณะที่ชาวเขาเผ่ากระเหรี่ยงจะทำการปลูกข้าวเป็นพืชหลัก และปลูกพืชส่งเสริมซึ่งเป็นพืชที่สร้างรายได้ให้แก่ครัวเรือนเป็นพืชรอง

3.8 สรุป

จากการพิจารณาและสถิติที่เกี่ยวข้องข้างต้น อาจสรุปได้ว่าเกษตรกรในพื้นที่สถานีทั้งสองมีที่มาของรายได้แตกต่างกันคือ ไม้ผลเป็นเกษตรหลักของสถานีอ่างขาง ส่วนพืชผัก สตรอเบอร์รี่ และไม้ดอกเป็นการเกษตรหลักของสถานีอินทนนท์ ข้อที่น่าสังเกตอีกประการหนึ่งคือ เกษตรกรในโครงการหลวงอินทนนท์มีระดับของการพึ่งพาโครงการมากกว่าเกษตรกรของโครงการหลวงอ่างขาง ซึ่งตัวสถานีเองมีกิจกรรมหลักที่เน้นการวิจัยมากกว่าการส่งเสริมการเกษตร อย่างไรก็ตามปัญหาที่เกษตรกรในพื้นที่ทั้งสองประสบเฉพาะหน้าเหมือนกันคือ ความจำกัดของพื้นที่ทำกิน ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยการเพิ่มผลผลิตของที่ดินเป็นแนวทางแก้ไขปัญหาดังกล่าว